

Jindřich Vacek
Zajatci pána bouří
Argo 2021, 214 s.

Prozaický debut s podtitulem Zločin v kraji šamanů překladatele Jindřicha Vacka je pozoruhodný svým žánrovým zařazením. V dobrodružné detektivce z indiánského prostředí autor využil znalostí, které načerpal coby dlouholetý redaktor etnologické edice Capricorn v nakladatelství Argo. Expozice příběhu, prezentovaného jako autentické vyprávění Čechoameričana Bernarda Konšela z první poloviny 19. století, je poměrně rychlá. Už na druhé stránce Bernard se strýcem Evženem a lovcem Harveyem během mořské bouře ztroskotají na pobřeží Britské Kolumbie u osady kmene Kwakiutlů a vzápětí jsou neprávem obviněni z vraždy indiána. Hrdinové si čekání na rozsudek krátí tím, že se snaží případ vyřešit. Nečekejme ale žádné exotické žánrové prostocviky. Protagonisté narážejí na silnou kulturní bariéru, hledání viníka se tak stává sledem absurdních nedorozumění. Okcidentální logika zde neplatí, obvyklé motivy k vraždě také ne a místo klasických výpovědí sledujeme praktické informace ze života řezbářů, stavitelů lodí a rybářů. Vyšetřovatelé připomínají tápající etnology, kteří nedokážou pojmout svět legend přímo vstupujících do každodenních životů, animistické náboženství ani těžko pochopitelné zvyky. Třeba to, že Kwakiutlové jsou kanibalové a otrokáři, soupeří mezi sebou hromaděním bohatství a na samu hranu možností dovedli instituci potlače. V závěru Vacek použije velmi vtipný zvrat, když pídění tří bělochů konfrontuje s krátkým vyprávěním indiána, který shrnuje jejich pátrání a podivuje se nad jejich naivitou a hloupostí.

Karel Kouba

Martin Ryšavý
Tundra a smrt
Revolver Revue 2021, 221 s.

Nejnovější próza Martina Ryšavého má podtitul cestopis. Jak už tomu u jeho filmových či literárních děl bývá, žánrové zařazení je třeba brát s rezervou. Na ústřední dějovou linii natáčení medvěďů v tundře se vrství příběhy jednotlivých postav i míst a cestopis se místy mění v reflexi vlastního počínání a obecněji i situace v Rusku. V pasáži tematizující Ryšavého dokument Slepý Gulliver se podhaluje tvůrčí metoda i přítomného románu: „Cestopis, který nic nevykládá, jen ukazuje chaos v cestovatelově hlavě.“ Jde ovšem o chaos propracovaný a barvitý, každé postavě je věnována citlivá pozornost, takže nás nepřestávají ani na chvíli zajímat. Motivy všednodenního života na Sibiři jsou doplněny úvahami o povaze místních obyvatel a jejich budoucím osudu. Vypravěč se ale neomezuje jen na zdejší region, pouští se třeba i do velice aktuálních komentářů k situaci na Donbasu. Ačkoli dílo otevírá motiv hromadné vraždy ze žárlivosti, a mohlo by se tedy zdát, že román bude v duchu svého názvu tematizovat zánik, dočkáme se spíše opaku. Text konstruovaný v dlouhých souvětích s nepřebýrným množstvím digresí a detailů oplývá vypravěčskou energií a nedá čtenáři vydechnout. Autor využívá rysů mluveného projevu a vstupuje do dialogu se sebou samým. Bezprostřednost vyprávění umocňuje i hojně využitý přítomný čas, díky němuž má čtenář dojem, že se události sám účastní. Existují spisovatelé, jejichž návraty k jednomu tématu se rychle vyčerpají. Martin Ryšavý svým dalším sibiřským románem demonstruje, že k takovým rozhodně nepatří.

Anna Stejskalová

Luboš Merhaut
Cesty polemiky
FF UK 2021, 475 s.

Cílem monografie s podtitulem Význam a proměny žánru polemiky v české literatuře na přelomu 19. a 20. století je představit polemiku jakožto svébytný přesvědčovací a rétorický útvar. Autor ji vidí nejen coby formu debaty, ale také jako způsob, jak pokořit a zesměšnit protivníka. Ve sledovaném období jsou polemiky a osobní útoky vskutku vyostřenější než v současném literárním prostředí. Polemika je však také nazírána jako samoučelná parazitní forma diskuse, která může být spíše překážkou na cestě k „pravdě“ než prostředkem jejího hledání. Ustavení žánru jde ruku v ruce s literární kritikou – také ta získala na vážnosti a přestala být přehlíženou disciplínou teprve v devadesátých letech 19. století. Nejžurnivější spory se přitom literatury týkaly jen okrajově: například při hodnocení odkazu Jana Nerudy bylo hlavním motivem to, že byl „vlažný křesťan“ a útočil na katolictví. Podobně je na řadě vzpomínek Jiřího Karáska ze Lvovic doloženo, že proslulé polemiky mezi Arnoštem Procházkou a F. X. Šaldou měly kořeny v osobních antipatiích a snaze ovládnout Literární listy. V teoretické rovině je nosný Merhautův pojem „paměť polemiky“. Polemika se vnitřně vrství, stává se svým vlastním předmětem a dochází k jejímu zacyklení. Předností knihy je i zasazení žánru do širokého společenského kontextu s návazností na literární život či dobový rozmach časopisů. Pro literární badatele je cenný i přehled devadesáti polemických kauz probíhajících v letech 1886 až 1914.

Petr Šmíd

Rachel Carsonová
Tiché jaro
Přeložil Filip Drlík
Host 2021, 376 s.

Po více než padesáti letech vychází v češtině kniha americké biologky, jež odstartovala zrod moderního environmentálního hnutí ve Spojených státech a zásadním způsobem se podílela na zákazu nejrozšířenějšího pesticidu – DDT. Publikace z roku 1962 je přeplněna výčty důsledků, k nimž vedlo masivní užívání herbicidů a insekticidů: vykresluje ochrnutí či úmrtí lidí, kteří přišli s látkami nevědomky do styku, vyhlazení celých populací různých živočišných druhů, nezodpovědné zacházení s těmito koncentrovanými jedy při plošných zásazích, postupnou rezistenci hmyzu, karcinogenní účinky pesticidů a proces vzniku rakoviny v lidském těle, ale i komerční strategie chemických podniků a iluzorní pocit lidské moci nad životním prostředím. Detailní líčení objektivních dopadů postřiků a jejich názorný popis s mnoha konkrétními příběhy dnes už ztratily efekt šokujících odhalení a přes svou nespornou čtivost vyznívají poněkud monotónně a repetitivně. To, co Tiché jaro předkládá jako alarmující informace, už bereme jako fakty. Řešení, která Carsonová navrhuje, jsou nutně zastaralá, hlavní myšlenka knihy však zůstává platná: ekosystémy existují jako navzájem provázaný rovnovážný komplex spojů – od těch nejmenších mykorrhizních vztahů přes přirozené nepřátele až po seberegulační mechanismy přírody – a člověk v nich svým počínáním působí nevratné změny, jejichž důsledky nedokáže (nebo se ani nenamáhá) dohlédnout.

Klára Soukupová

Plná 6
Režie Adam Sejk, ČR 2022, 80 min.
Premiéra v ČR 26. 5. 2022

Debut Adama Sejka Plná 6 je sympatický už tím, že má znatelné ambice, ale přitom se vyhýbá schémátům tzv. českého „autorského“ dokumentu. Je to klasický portrétní dokumentární film, vystavěný kolem osobnosti motocyklového závodníka Kamila Holána. Jeho hlavním záměrem je zachytit atmosféru závodů, ale také vykreslit ovzduší panující v rodině, jejíž člen se opakovaně dobrovolně pouští do extrémně nebezpečných tratí, ze kterých se nemusí vrátit živý. Co se týče témat, jež řeší, je možná až moc prostinký a repetitivní – více méně se neustále vrací ke třem okruhům: k úsilí, které Holán závoděním věnuje, k zážitku, jež mu vrcholový sport přináší, a k obavám blízkých o jeho život. Ve svém vyznění balancuje na hraně podbizivosti. V podstatě je to klasický český příběh sportovního úspěchu. Ukazuje na první pohled obyčejného muže, který se s malým týmem, dělajícím všechno na koleně, dostane do první ligy. Nezděráh se používat spoustu estetizujících prvků včetně zpomalených záběrů, dramatického hudebního podkresu nebo výrazné typizace jednotlivých sociálních herců. Ve své kategorii je ale velmi dobře řemeslně natočený a ve scénách samotných závodů podmanivý. Jeho vrcholná pasáž přijde v okamžiku, kdy Holán ve voiceoveru mluví o tom, jak se mu během jízdy proměňuje vnímání času, a k tomu sledujeme záznam snímáný malou kamerou umístěnou na jeho přilbě. V této chvíli se Plná 6 nejvíc přiblíží unikavému pocitu, kolem nějž celou dobu krouží.

Antonín Tesář

Digitální blízkost / Post-digital Intimacy
Národní galerie Praha, Veletržní palác,
11. 11. 2021 – 10. 7. 2022

Výstava, kterou pro Národní galerii připravil kurátor Michal Novotný, nese dva různé názvy (česká a anglická varianta neznamenaají totéž) a oblast, jíž se věnuje, se tak nachází mezi „postdigitální intimitou“ a „digitální blízkostí“. Téma současné intimity výstava, představující výhradně zahraniční umělce, sleduje v kontextu, jehož povahu určuje obecný příklon k sebezpečí a psychologizaci, samozřejmosti technologií či komodifikace emocí, a to v době po rozkladu a prolnutí sfér soukromého a veřejného. Přitom ještě před dvěma desetiletími se u nás až na výjimky (k nimž patřili třeba manželé Ševčíkovi) v reflexi umění akcentovalo oddělení osobního a společenského. Dnes tyto zdánlivě samozřejmé kategorie ztrácejí svoji funkčnost, a i proto je jedním z rámců výstavy fragmentárnost. Díla komentují individualismus, úzkost, nejistotu, odosobněnost zdravotní péče či tělesnost závislou na komerčních a politických zájmech. Zaujal mě film Loly Gonzales Veridis quo, který představuje komunitu, jejíž členové se cvičí v zacházení se zbraněmi a posléze se učí žít jako slepci. Osvojená slepota oslabuje každého zvlášť i kolektiv jako celek a jeho příslušníci se stávají křehkými... Linii výstav, jež slovo intimita měly přímo v názvu, je v Česku možné sledovat od devadesátých let. Novotný uchopuje dané téma s předpokladem, že není nutné vše pojmenovat, klasifikovat nebo činit závěry. Je to přístup obezřetný, také ovšem nenásilný a otevřený.

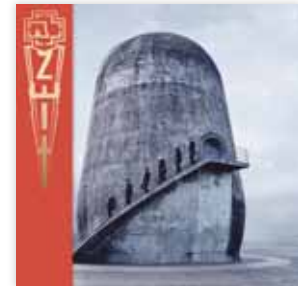
Kristína Lániková

Líza Urbanová, Pavlína Matiová
David Tišer
Dajori
Divadlo D21, Praha, premiéra 1. 6. 2022

Inszenace Dajori (Maminka), založená na literárních textech Ilony Ferkové, Tery Fabiánové a Evy Danišové, tvoří z osobních vyprávění a dobových dokumentů souvislou výpověď několika generací žen z jedné romské rodiny. Tak mohou znít suchá fakta – jenže výsledný scénický tvar je i přes svou úspornost něčím, co vás emocionálně zasáhne, ať už patříte k majoritě nebo minoritě. Krivdy i čiré násilí Čechů na romském národu jsou tu podány faktograficky přesně, ale vnímáme je až z druhého plánu, právě na základě konkrétních příběhů. Jaké dopady mohou mít prostě vyhlížející zákony zakazující kočovný způsob života nebo zákon „umožňující“ sterilizace během porodů? Žena, jejíž manžel-partyzán se snad vrátí z války, žena, které v porodnici odeberou dítě kvůli tomu, že je chudá a bez partnera, protože zákon zakazující kočování ho zastihl v daleké Ostravě, žena, kterou během porodu sterilizují, aniž by to tušila... Sledujeme brutální zásahy do životů lidí, o nichž se mluví veřejně až s odstupem půlstoletí, protože se neděly „nám“, ale „druhým“. Každý z osudů je přesně cílenou obžalobou, přesto ale celek burcuje spíš k prohloubení dialogu než k sebezbrakčství či lynchování. Kromě výborného textu se o to zasloužila hlavně herečka Pavlína Matiová, již v mužských postavách sekunduje Michal Žolták. Důležitá je i přítomnost živé kapely, která dodává závažnému tématu lehkost. Dajori je představení, které toho říká víc o nás, etnických Čechích, než o nejpochybnější menšině, s níž sdílíme životní prostor.

Martin Zajček

Rammstein
Zeit
LP, Universal Music 2022

Z populární kultury, jaro 2022: Po vydání osmého alba a zahájení evropského turné v pražských Letňanech se u nás německá skupina Rammstein (Beranidlo) těší větší pozornosti než obvykle a zvýšený zájem provází řada otázek. Říká se například, že nejméně fanoušků má kapela právě v Česku. Je to pravda? „Tento údaj se nedá ověřit. Nicméně jádro příznivců stylu známého jako ‚nová německá tvrdost‘ se skutečně nachází východně od hranic SRN.“ Ve videu ke skladbě Angst (Strach) z aktuální desky Zeit (Čas) hudebníci zprvu grulují, sekají trávníky, potom stavějí zdi a vyzbrojují se puškami. Jenže zdi se rozpadnou, objeví se uprchlíci – žena a dítě za žiletkovým drátem – a zpěvák sekačkou rozbije televizi. Znamená to, že se nemáme bát přistěhovalců? „Jednu věc je potřeba stále znovu vysvětlovat. Rammstein se sice proslavili tématy, jako je násilí, prostituce nebo kanibalismus, samozřejmě ale zastávají progresivní názory.“ Sekače chybí žací nůž. Je to záměr? „Pravděpodobně ano, tvorbě skupiny se věnují stovky studií a takřka vše v její produkci má určitý význam.“ V klipu k písni Dicke Titten (Velké kozy) se naklepávají řízky, stlouká maslo a mléko teče proudem. Jaký je hlubší smysl tohoto díla? „Na tuto otázku odpověděl publicista Petr Korál: ‚Zpěvák Lindemann si zde bere na mušku ty, kteří se navenek tváří jako vážení občané a strážci morálky, ve skrytu domova ale masturbují při pornografických videích a je jim upřímně šumafuk, jestli jsou akterky těch snímků hezké, chytré či bohaté. Hlavně aby měly náležitě velké poprsí.“

Billy Shake jr.